

BIJGELOOF IN SURINAME

DOOR

R. D. SIMONS

Nog altijd speelt in Suriname, als overal elders, het bijgeloof een grote rol. Hier volgt een en ander over de vier voornaamste figuren, die daar in het volksgeloof bekend zijn: de *Jorka*, alias *Djoembi*, de *Bakroe*, de *Leba* en de *Azema*. Presenteren wij U eerst de *Jorka*.

Jorka of *Joroka* betekent: spook; na iemands dood kan zijn *jorka* rondwaren.

Het woord wordt algemeen geacht van Karaïbische oorsprong te zijn. Zo b.v. in de Encyclopaedie van Ned. West-Indië, waarbij wordt aangekend, dat dit woord spoedig na de invoer der Negers in hun taal werd overgenomen.

De Karaïb verstaat onder *joroka* als ruimer begrip zowel goede als kwade geesten, maar *de yoroka* is een boze geest. „Geen wonder, dat min of meer afzichtelijke zaken den Karaïb aan den *yoroka* doen denken. Sommige paddenstoelen en de kleine kromnekkige schildpad, die een onaangename lucht verspreiden, worden naar den *yoroka* genoemd. De naam der gevreesde inheemse ziekte, boeboe (filariosis), is identiek met zijn naam. De regenboog, die gevreesd is, wekt ook de gedachte aan den *yoroka*. De kleurige boog is zijn hoofdvederkrans” (Encyclopaedie der Karaïben van W. Ahlbrinck C.s.s.R., Amsterdam 1931, bldz. 551).

C. H. de Goeje schrijft in zijn inleiding bij het werk van W. F. van Lier: „Aantekeningen over het geestelijk leven en de samenstelling der Djoeka's in Suriname”. (Bijdrage tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië, Deel 99, 1940): „Het woord *jorka* is vermoedelijk van Afrikaanschen oorsprong; mijn veronderstelling, dat *jorka* afkomstig zou zijn van het Kaliënja-indiaansche woord *jorka* (geest) trek ik thans in”. Op welke grond deze gewijzigde mening berust, vermeldt de Goeje niet. En wij willen erop wijzen, dat wij buiten Suriname het woord *jorka* niet vinden, maar — zoals hieronder blijken zal — het woord *djumbi* (of daarop gelijkende woorden) zeer verspreid voorkomt en dat dit de Afrikaanse naam is voor een dergelijke geest.

In het Neger-Engels (de volkstaal van Suriname) vindt men ook het woord *spokoe* of *spoekoe* (van het Ned. spook), dat echter in de betekenis

van spook niet meer gebruikt wordt; als werkwoord komt het nog voor en betekent dan: bespieden.

Voor de Creolen in Suriname zijn er goede en boze *jorka's*. De goede helpen hun nabestaanden door hun boze collega's af te weren; en door in droomverschijningen goede raad te geven of voor dreigend gevaar te waarschuwen.

Om te voorkomen, dat *jorka's* personen, die zij bij hun leven hebben lief gehad en vooral kinderen zullen blijven bezoeken en door hun verschijning verschrikken, wordt als iemand gestorven is van zijn kinderen „de maat genomen” (*marki den pikien* = de kinderen de maat nemen). Dit bestaat hierin, dat men met stukken veterband de lengte der kinderen afmeet van kruin tot hiel en deze stukken in de kist meegeeft. Of men doet daarin een stuk dun touw, waarin knopen zijn gelegd, die de genoemde maat der kinderen aangeven. Soms laat men de kinderen ook „afscheid nemen”. Dit geschiedt door hen driemaal heen en terug over de gesloten kist te doen stappen. Ook komt het voor, dat een bloedverwant of vriend van de overledene het lijk aldus toespreekt: „Wij zijn bij je leven vrienden geweest, maar nu moet de vriendschap uit zijn; je moet mij niet meer bezoeken, hoor je; de doden behoren bij de doden, de levenden bij de levenden”.

De *jorka's* moeten van schieten en kruitdamp niets hebben en daarom worden — dit geraakt in onbruik — bij de begrafenis schoten gelost of vuurwerk afgestoken. *Bron kroiti* (kruitbranden) is een goed middel om de *jorka's* verre te houden.

Bepaalde personen zouden in het bijzonder gepredestineerd zijn *foe si jorka* (om *jorka's* waar te nemen) en wel zij, die als *sakka-pikien* („zakkind”), *moesoe-pikien* („muts-kind”) en *tetei-pikien* („touw-kind”) geboren zijn.

Sakka-pikien wordt genoemd een kind, dat geheel of voor een groot deel in de eivliezen is geboren; is alleen het hoofd met een vliezige kap bedekt, dan is het kind een *moesoe-pikien*. Is de *sakka-* of *moesoe-pikien* tevens *tetei-pikien*, d.w.z. met de omstrengeling van de navelstreng om de hals of ledematen, dan bezit het in verhoogde mate het vermogen *foe si jorka*. Maar er zijn gelukkig middelen om de daarmee gepaard gaande angst en nervositeit te voorkomen en iemand voor de nadelige gevolgen, die het waarnemen van geesten kan hebben, te behoeden! En zulke eenvoudige middelen!

Men hoeft maar kort na de geboorte aan het kind een tot poeder verbrand stukje van een *sakka* of *moesoe* toe te dienen of een stukje gedroogde *sakka* of *moesoe* in een zwart zakje te naaien, welk zakje de „patiënt” gedurende zijn leven om de hals draagt; een amulet dus.

Ook tweelingen en het eerste kind, dat na een tweeling geboren wordt, plegen geesten te kunnen waarnemen en helderziende te zijn.

Een ander woord voor *jorka* is *djoembi*, dat ook in Suriname wordt gebruikt, maar meer in Brits-Guinea voorkomt.

In de *Amigoe di Curaçao* van 14 November 1941 schreef Pater M. D. Latour O.P. een artikel over het Papiamentoe en het Neger-Engels. Daarin staat over *djoembi* het volgende:

„Op Trinidad heet het *zombi*, op St. Thomas *zumbi kawai*, op Curaçao *zumbi*, in het Afrikaans *mbundi*, *nzumbi* (vriendelijke geest). Op Haïti verstaat men onder *zumbi* weer iets anders. Daar is het een mensch, die door den medicijnman (toovenaar) eerst schijndood (de toovenaar zegt natuurlijk dood) is gemaakt en weer tot het leven geroepen”.

Melville J. Herskovits zegt, dat de *zumbi* eigenlijk een Loango-geest is, maar ook aan de Goudkust bekend is. (On the Provenience of the New-World Negroes. Social Forces Dec. 1933 bldz. 255).

In „Gegevens over Land en Volk van Suriname” door C. van Coll (Bijdrage Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië 1903) vinden wij aangehaald (bldz. 573) wat Revd. Ignatius Scoles V.G. in 1885 in The Argosy Press over de *Jumbi* in Brits-Guyana schreef: „Now *jumbi* be it known is a great power out here, and we may almost add, a sort of public pet, for so many things have been given or dedicated to him, and on so many things such as trees, flowers, seeds, berries and birds his name like a trade mark or sign appears”. Zo wordt de *kankantri* (cottontree, *Ceiba pentandra* Gärtner), de ook in Suriname bij de Negers heilige boom, in Brits-Guyana *Djumbi-tree* genoemd. En wanneer van de *Possentri* (poisontree *Hura crepitans* L) de vruchten openspringen, wat met een knal gepaard gaat, zal men uitroepen: „Ah, ah! *Jumbi* wedding-day — *Jumby* go married”. Een bepaald soort paddenstoel wordt *Jumbicap* genoemd en er is een zwarte vogel met één witte stip, die ongeluk zou aanbrengen en *Jumbi bird* heet.

Als in Brits-Guyana is *Djoembi* onder zijn andere naam, *Jorka*, ook in Suriname peet geweest. Men kent daar de *jorka-okro*, de *jorka-pesi*, de *jorka-aleisi* en de *jorka-fowroe*.

De *jorka-okro* (*Hibiscus abelmoschus* L) is een heester (evenals de oker, *K. esculentus* L., een Malvacla), waarvan de vruchten gekookt worden gegeten. De droge zaden worden om de hals gedragen o.a. tegen zenuwaandoeningen. Van Coll (o.c. bldz. 607) deelt mede, dat de Aroekajana's (Ojana-Indianen) hun jachthonden baden in een aftreksel van de plant, die een sterke muscusgeur heeft, om de dieren tegen

aanvallen van de tijger te vrijwaren. De schrijver voegt daaraan toe: „En inderdaad, de natuurlijke vijanden van den tijger hebben deze lucht alle: de pingo, de slang, de krokodil of kaaiman”. Van de pingo (*Dicotyles labiatus*) staat dit vast; dit dier heeft op de rug een klier, die een olieachtig, naar muskus riekend vocht afscheidt. De *jorka-pesi* is een leguminose (*Cassia occidentalis* L.), waarvan verschillende delen als volksgeneesmiddel worden gebruikt.

De *jorka-aleisi* is een rijst-soort met zwarte bolster, die in het binnenland voorkomt, maar door de Bosnegers niet gegeten wordt, omdat die door boze geesten gezaaid is.

De *jorka-fowroe* (Spookvogel) behoort tot de Nachtzwaluwen of Geitenmelkers (*Caprimulgidae*). Een gewone soort is de *Nyctridomus albicollis*; een zeer grote soort is de *N. grandis*. In Suriname wordt de spookvogel ook *Boeta-boeta* of *Mindri passi* (Midden op de weg) genoemd. De vrees voor deze vogel is verklaarbaar. Het is inderdaad een spookachtig gezicht, als men langs een donkere weg gaat en aan alle zijden van de grond felle lichten ziet opschieten: de grote, als vuur fonkelende ogen van deze door hun zwarte kleur overigens onzichtbare vogels.

Tenslotte kunnen wij mededelen, dat de jorka's van het eerste gewas eten, vooral van de rijst. Van de oogst wordt daarom eerst een weinig gekookt en over de grond gestrooid. Cf. offers aan de Aarde-Moeder. Maar men denke eraan, dat de rijst zonder zout moet worden gekookt! Blijkbaar hebben de jorka's een zoutloos diët.

No. 2 van het gezelschap: de *Bakroe*.

Dit is een geest, die gewoonlijk zich manifesteert als een dwerg met een groot hoofd. Het kereltje is half vlees, half hout en als men hem te lijf wil, keert hij zijn houten zijde naar de aanvaller toe.

De *Bakroe* op zich zelf is zo kwaad niet, hij jaagt de mens wat schrik aan — dat is al. Maar geheel anders wordt het geval, als *Bakroe* door de manipulaties van een *wisiman* (beoefenaar van zwarte kunst) zich in iemands lichaam gaat nestelen en allerlei ziekten, vooral zenuwtoevallen en zelfs krankzinnigheid, veroorzaakt.

Hij kan dan echter vaak door een *datra* (dokter i.c. wonderdokter), *wintiman* of *obiaman* (tovenaar, geestenbezweerder) worden uitgedreven door aan de zieke een kruidenbad te geven of hem of haar, soms tot bezwijmens toe, een pak slaag toe te dienen, wat dan bij voorkeur geschieden moet met een *prasara-sisibi*, een bezem vervaardigd van de uitgebloeide bloemtrossen van de *Euterpe oleracea*. Het een en ander gaat gepaard met allerlei hocus pocus; als de patiënt een vrouw is, eist vaak

de „genezing”, dat zij zich van de zijde van de dokter alles laat welgevallen! Dit herinnert aan de „goede” oude tijd, toen ook krankzinnigen werden geacht door een boze geest te zijn bezeten, die uit het lichaam moest worden geranseld. Ook inwendige remedies werden toegepast.

Het komt meermalen voor, dat arme zielszieken naar het Para-district worden gezonden voor „rust”. In Paramaribo begrijpt men dan, dat de ongelukkige onder behandeling, wat ook betekent mishandeling, van een *datra* zal worden gesteld. De Negers van de Para en ook die van Coronie hebben n.l. de beste *datra*'s in hun midden. Het honorarium is niet gering, zoals wel eens uit een strafzaak blijkt; het bestaat behalve uit een geldbedrag uit voedingsmiddelen en spiritualiën.

De gevallen, waarin men de „dokter” kan doen terecht staan wegens oplichting of afgoderij, zijn moeilijk te achterhalen. Daar zorgen de heren wel voor: het bos heeft overal verborgen plekken!

In 1933 heeft zich een opzienbarend geval voorgedaan in Nieuw-Nickeri, waarbij het slachtoffer gedurende de behandeling is bezweken. Bij het onderzoek in de strafzaak bleek hoe kerels, die de familie in allerdomst vertrouwen uit Coronie had ontboden, waren te werk gegaan om een jonge vrouw, ondanks haar hevig verzet te dwingen vier maal achtereen een grote fles „medicijn” te slikken, waarin zij gestikt is. Men hield haar stevig vast, draaide aan haar haarwring en brak haar de mond open. En dat in tegenwoordigheid van haar broer, die de afschuwelijke vertoning ging bijwonen om te voorkomen, dat er geen andere, niet te noemen handelingen met zijn zusje zouden plaats vinden!

Er zijn ook *kopra-bakroe*'s (koperen bakroe's). Dit zijn al héél gevaarlijke en moeilijk uit te drijven geesten, waartegen zelfs de gewone *wintiman* niet op kan en die alleen door een Indiaanse *piai-man* (geestenbezweerder) kunnen worden verdreven. Men kan door *wisi* (zwarte kunst) ook een *bakroe* op iemand afsturen om hem kwaad te doen of de hulp van een *bakroe* inroepen om iemands liefde te winnen of te behouden. Voor het een en ander is de bemiddeling nodig van een *wisi-man* (afgodenpriester). Deze schept dan een *bakroe*. Hoe dat precies geschiedt is natuurlijk beroeps- of „fabrieks”-geheim, maar allerlei soorten plantenlijm schijnen een voorname grondstof te zijn.

We hebben zelf als wnd. kantonrechter van Paramaribo een zaak van deze aard behandeld. Een dame wilde zich van de trouw van haar minnaar verzekeren en vervoegde zich tot een *wisi-man*, die algemeen bekend stond als een *primus inter pares*.

Ze moest beginnen met hem al haar sieraden te brengen, die tijdelijk op een kerkhof in de grond dienden te worden begraven. Dit, gevoegd bij de hocus pocus, die deze bezittingen verder zouden ondergaan, zou

maken, dat de sieraden en dus de draagster ervan een onweerstaanbare aantrekkingskracht op de amant zouden uitoefenen! Verder moest de cliënt..... nu ja, de zaak werd met gesloten deuren behandeld. En bovendien een honorarium betalen, dat „matig” op f 300,— was gesteld, al direct te voldoen.

Toen de liefde-begerende juffer, die ongeveer 30 jaar was en dus wijzer kon zijn, begon te vinden, dat de „tijdelijke” begraving der sieraden een wat al te permanent karakter kreeg, wendde zij zich tot de politie.

De beklagde, die wegens oplichting terecht stond, moest nog worden vrijgesproken ook! Hij ontkende alles halsstarrig en de dame had er mede angstvallig tegen gewaakt, dat er bij de besprekingen, afgifte der sieraden enz. ooit enige getuige aanwezig was.

Het zal de lezer misschien genoeg doen te vernemen, dat onze vriend vrij kort daarop in een andere zaak er toch tegen aan liep en door het Hof van Justitie, die toen zijn zaak behandelde, tot een neerleggen, althans onderbreking van zijn praktijk — lees: praktijken — werd gedwongen; in de drie jaar gevangenisstraf, waartoe hij werd veroordeeld, waren zeker de feiten, waarvan het bewijs steeds had ontbroken, verdisconteerd.

Ik heb later meermalen met de man een gemoedelijk onderhoud gehad, waarbij hij mij het een en ander van zijn werk vertelde. Hij geloofde zelf niet, dat hij enige boven-natuurlijke gaven zou bezitten, maar profiteerde — zoals hij zeide — van de domheid der mensen. Hij vertelde mij verder, dat hij zich meermalen had voorgenomen, zijn leven te beteren, doch dat hij dan bezoeken kreeg van personen, van wie men dat niet zou verwachten, die hem geld op tafel legden, en dan bezweek hij weer voor de verleiding.

De roep van deze wisi-man ging tot over de grenzen. Er is nog een zaak in onderzoek geweest, waarbij iemand uit Brits-Guyana speciaal naar Suriname was gekomen om zich door hem een drank te laten bereiden. Wie dit innam oefende op kassiers en betaalmeesters zulk een invloed uit, dat zij bij het geld wisselen meer uitbetaalden, dan waarop men recht had! Het voorschot op dit wondervocht werd getoucheerd, maar de contra-prestatie bleef uit. Ook in dit geval tegenover de klacht een pertinente ontkenning: stukken gedeponeed!

Laten wij nu tot onze schapjes terugkeren.

No. 3 en 4 zijn vrouwelijke geesten.

Eerst de *Leba* (de e heeft de klank van de *i* in dik).

Leba is een zéér boze geest, die als een oude vrouw, in lompen gehuld, soms met zweren en ongedierte overdekt, in het bos woont. Ze is beladen

met allerlei zonden, die zij tracht van zich af te werpen en op anderen, vooral kinderen over te dragen. Het door haar beslopen slachtoffer gaat zich eerst loom gevoelen en wordt daarna meestal ernstig ziek.

Volgens F. P. A. en A. P. Penard betekent *Leba*: zwaarte (Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië 1912, bldz. 165).

De *Leba* neemt soms de vorm aan van een *godo* (grote, ronde kalabas) en rolt dan over de weg. Wee degenen, die zo'n *godo* oprapen of er tegen aan schoppen.

Komt gij een oude vrouw tegen, die sjofel gekleed is en vooral als zij daarbij nog gebrekkig is, wees dan op Uw hoede! De man, die in het bestaan van *Leba* gelooft — en er zijn veel zulke mannen — zal dan gauw zijn jas binnenste buiten keren. De vrouw, die niet aan het bestaan van *Leba* twijfelt — en er zijn veel zulke vrouwen — doet hetzelfde met haar jak. Een eenvoudig, maar probaat middel tegen het gevaar, waarmede *Leba* bedreigt.

Het omkeren van kledingstukken komt of kwam ook elders in het volksgeloof voor. Ook in Engeland meent men zich door het omkeren van de jas tegen toverij te kunnen behoeden; vroedvrouwen in Luik keren haar japonnen of kousen binnenste buiten om het kind 's nachts rustig te doen slapen; in Bretagne zal de boerin, die de zeug naar de beer brengt de zak van haar schort omkeren: dit verzekert vele en gezonde biggetjes. (Paul Sébillot Le Folklore, Paris 1885, bldz. 332).

Ook om zich van de *Leba* te verlossen wende men' zich tot een wisiman!

Het kruidenbad en de bestrijding behoren ook hier tot de therapie. Of de patiënt moet te middernacht naakt in een kuil op een kerkhof gaan zitten. Hij staat daaruit plotseling snel op, de kuil wordt gauw dichtgeworpen en..... *Leba* is levend begraven.

In Dakomey is *Leba* een manlijke geest en wel een zeer voorname, die in het dagelijks leven der mensen een belangrijke rol speelt. Wie op reis gaat, zal een paar woorden fluisteren, die voor *Leba* bestemd zijn, waarbij de vertrekkende meedeelt, waarheen hij zich zal begeven en een voorspoedige tocht vraagt.

Voor men aan de goden offert, krijgt *Leba* zijn deel; hij toch is de bemiddelaar tussen goden en mensen en moet er o.a. voor zorgen, dat de god verneemt, wie het offer heeft gebracht.

Leba is ook de boodschapper der goden en hij is het, die aan de „uitvoerende” geesten moet overbrengen de beloningen of straffen, die aan de mensen zijn toegedacht, de besluiten over gezondheid of ziekte, over leven en dood, die omtrent hen gewonnen zijn.

En *Leba* kan ook verkeerde boodschappen doen! Wie veel aan hem offert, kan hij voor rampspoed of zelfs de dood behoeden, maar ook omgekeerd kan hij — vergissingen zijn niet alleen menselijk — bewerken, dat in plaats van een door de goden gewenste beloning iemand onheil ontvangt. Wij kunnen dus met leedwezen constateren, dat de corruptie niet een euvel is van deze tijd en dat niet alleen de stervelingen veil zijn! (Zie over *Leba* en andere Afrikaanse geesten: Melville J. Herskovits and Frances S. Herskovits' *An outline of Dahomean religious belief*; *Memoirs of the American Anthropological Association* 1933 Number 41).

Bij de Bosnegers in Suriname is de „*libba*” geheel iets anders. Bij hen is het een drank, die moet worden ingenomen door personen, die ervan verdacht worden door *wisi* iemand te hebben doen sterven. Ondervindt de betrokkene van de *libba* nadeel, wordt hij ziek, krijgt hij zweren of gaat hij hardop dromen, dan is zijn schuld bewezen. Vroeger scheen de straf op het misdrijf de vuurdood te zijn geweest, later werd met doodknuppelen volstaan (Kappler, *Suriname*, Stuttgart, 1877, bldz. 262). Hoewel deze rigoureuze straffen zijn afgeschaft, tiert het *wisi*-geloof bij de Bosnegers nog welig; elke dood anders dan door ouderdom of een ongeluk, wordt eigenlijk geacht niet natuurlijk te zijn. Vaak wordt het lijk van de afgestorvene door het dorp gedragen en uit een beweging, die men meent waar te nemen, wijst de overledene aan wie hem deed sterven.

Jorka's, *leba's* en *bakroe's* houden zich overal op, doch er zijn in Suriname, in het bijzonder Paramaribo, bepaalde punten, waar zij bij voorkeur vertoeven. De gebroeders Thomas E. en Arthur P. Penard hebben opgetekend, waar en onder welke gedaante men hen naar het volksgeloof kan aantreffen (*Popular beliefs pertaining to certain places in Surinam* W. I. Gids Deel X 1928—1929 bldz. 17).

Er zijn sommige straathoeken en bruggen, die bepaalde attractie hebben, maar ze zoeken het vaak ook binnenshuis b.v. op de zolder van het gouvernementshuis, in het Hof van Justitie, in de synagoge enz. De schrijvers registreren ongeveer 50 zulke uitverkoren plekjes, maar dit zijn nog „only a few compared to the great number that may be recorded with a little effort”.

De meest kwaadaardige *bakroe* is de *Apoekoe* of *Kanta masoe*, die in termieten-nesten huist en wie in het bos bruin schuim ziet (door een gisting-proces ontstaan) make zich uit de voeten. Men krijgt er geen Bosneger toe zo'n nest te naderen, laat staan te vernielen. En dit geldt niet voor Bosnegers alleen!

Tenslotte de *Azema*, eigenlijk *Azeman*, als al gezegd ook een „Zij”. *Adze* is het Ewe-woord voor heks en toverij ¹⁾

De *Azema* is een dode vrouw, die 's nachts uit het graf oprijst en dan in de gedaante van een vampier de mensen bloed afzuigt. Alvorens uit te vliegen, ontdoet zij zich van haar huid (die bij de *Azema*'s dus blijkbaar niet verteert) en verbergt die hier of daar, maar bij voorkeur in een *mata* (grote, houten vijzel, die men vroeger in elke Surinaamse keuken vond). Gelukt het de huid te ontdekken, dan moet men die met peper insmeren. De *Azema* kan die dan niet meer aantrekken en zij moet sterven.

Maar er is nog een ander probaat middel! Men strooie op de vloer rijst of zaad van de *abongra* (*Sesatum indicum*). De *azema* wil de korrels steeds één voor één oprapen en is daarmee niet vóór het aanbreken van de dag gereed. Dan is haar lot beslist, want een *azema*, die door de zon beschenen wordt, is eveneens verloren. De dode gaat — *mirabile dictu* — weer dood; zij is *azema* — af.

De *azema* straalt een blauwachtig licht uit en wuift onder het afzuigen van het bloed met haar vleugels koelte toe, waardoor men van de beet niets bemerkt. De vraag is gerezen, of het geloof aan de *azema* kan zijn ontstaan, doordat er vleermuizen zijn, die van mensen bloed afzuigen, ook vaak zonder dat dit gevoeld wordt. Dit staat vast, maar welke Chiroptera-soort dat in Suriname is, werd nog niet uitgemaakt.

In het bekende werk van J. G. Stedman (*Narrative of a five years expedition against the revolted negroes of Surinam Londen 1796*), die aan het slot van zijn werk de verzekering geeft, dat hij slechts de volle waarheid heeft geschreven, vinden wij (bldz. 142) wat hem zelf is overkomen.

In September 1775 was Stedman met kolonel Seyburg in de Perica. Op een ochtend werd hij omstreeks vier uur wakker en vond zich zelf in geronnen bloed liggen, terwijl hij op zijn lichaam verschillende bloedkorsten zag. Hij voelde niet de minste pijn, maar rende naar de dokter, die hem verklaarde wat er gebeurd was: hij was door een vampier gebeten.

Dit is — vertelt Stedman — een vleermuis van enorme afmeting, die gedurende de nacht de mensen en dieren bloed afzuigt, soms tot de dood er op volgt. In het algemeen kiezen zij bij bij de mensen de voet, in het bijzonder een teen uit; bij dieren bijt de vampier in het oor. Het

¹⁾ Hier hebben we dus de naam van een vrouwelijk wezen op *man*. Dit komt in het Neger-Engels méér voor: *botriman* (keukenmeid), *wassiman* (wasvrouw), *mekiman* (kraamvrouw, lett.: vrouw, die gemaakt heeft) enz. Het woord *man* zal hier in de betekenis van mens moeten worden opgevat. Cf. het En'else *man* en het Franse *homme*. Ook in het Nederlands: *alleman*, op de man af. En het woord iemand (uit ie + man + paragogische d) = is ergens een mens.

wondje is niet groter dan een speldeknop. Soms zuigt het dier zóveel bloed op, dat het dit weer uitbraakt en dan begint het, soms enige malen achtereen, opnieuw. Stedman zou volgens de dokter minstens twaalf „ounces” bloed hebben verloren.

Wij kunnen nog meedelen, dat het geloof aan *azema* — zoals de naam ook aanduidt — van Afrikaanse oorsprong is. In Mexico kent men iets overeenkomstigs: de *Nahuab*. Dit is een Indiaanse vrouw, die zich o.a. in een hond kan omtoveren en het vermogen heeft te vliegen. 's Nachts komt zij door de ramen binnen en zuigt kleine kinderen bloed af.

Met het bovenstaande zijn zeker nog niet alle geesten genoemd. Daar zijn nog b.v. de *watra-*, de *boesi-* en de *gron-mama* (water-, bos- en grondmoeder), figuren, die wij in de Griekse Najaden en Noorse Nixen terugvinden.

En hiertoe is het bijgeloof niet beperkt. De vormen van *wisi* (zwarte kunst) zijn talrijk; men kan door een *winti* (geest) bezeten zijn; slangenverering komt voor; aan het boze oog en droomverschijningen hecht men vast geloof.

Er zal nog heel wat tijd moeten verlopen voor dit alles is verdwenen. Hoe taai is het bijgeloof zelfs in de meest geciviliseerde landen! En dat niet alleen bij wat men „het volk” pleegt te noemen. Als ik namen zou vermelden van personen, die aan de *bakroe* geloven of die verzekeren, dat zij met eigen ogen een *jorka* hebben gezien, zou men mij vreemd aankijken.

Zoals wij ook verwonderd zouden staan, als wij zouden weten wie er zo allemaal kunnen worden gerekend tot de cliëntele van de Europese *loekoemans* (waarzeggers), die zich weliswaar met schonere namen tooien, als daar zijn clair-voyants, psychometristen, chromantisten enz.

Ik vermoed, dat er onder deze lieden ook heel wat zullen zijn, die zelf geen ogenblik geloven, dat zij met bovennatuurlijke vermogens zijn begiftigd, maar die wel doordrongen zijn en telkens opnieuw doordrongen worden van het Mundus vult decipi en aan die wil gretig tegemoet komen.